

ია ნაცვლიშვილი

ასოციირებული პროფესორი, ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ცირკულარული ბიზნეს მოდელის ინოვაცია-ხელშემწყობი ფაქტორები და ბარიერები

მსოფლიოში ახსებულმა Covid-19 პანდემიამ და უმწვავესმა პოლიტიკურმა გაჩემობებმა, ზოგადად მოწვევდა ხუსეთის უკრაინაში შექმნილ და მიმდინარე ხუსეთ-უკრაინის ომით, საფრთხე შეუქმნა მდგრადი განვითარების მიზნების მიღწევას 2030 წლისთვის. მსოფლიოში შექმნილია ხუსეთი გეოეკონომიკური ვითარება და პროგნოზებიც დიდი ოპტიმიზმით არ გამოირჩევა. მდგრადი განვითარების მიზნების მიღწევა კვლავ რჩება აქტუალურ ამოცანად. შესაბამისად, აქტუალურია მდგრადი მეწარმეობის სპეციფიკისა და ციკლურად ბიზნეს მოდელის ინოვაციის ხელშემწყობი და ხელისშემშლელი ფაქტორების ანალიზი. კვლევის მიზანს წარმოადგენდა მდგრადი მეწარმეობის სპეციფიკური მახასიათებლების, ასევე, ციკლურად ბიზნეს მოდელის ინოვაციის მამოძრავებელი ძალებისა და ბარიერების ანალიზი. ამ მიზნის მისაღწევად კვლევისას გამოყენებულია სამაგიდო კვლევის, დიფერენციალური სტატისტიკური შედარებითი მიმოხილვისა და ანალიზის, ასევე, მეოხადი ინფორმაციის კომპლექსური ანალიზის მეთოდები. ციკლურად ეკონომიკის კონცეფცია სამეცნიერო წიგნებში, ინტელექტუალურ წარმოდგენებსა და პოლიტიკოსებს შორის განიხილება ხოგოც ხესუსების უაზროდ ხაზვის, დაბნეულობისა და მავნე აზრების გაფხვევის შემცირების სტრატეგია. ციკლურად ბიზნეს მოდელის ინოვაცია მხავად მკვლევართა მიერ მიჩნეულია ამ კონცეფციის პრაქტიკულ განხორციელებად ორგანიზაციულ დონეზე. ციკლურად ბიზნეს მოდელის ინოვაციის მამოძრავებელ ძალებად და ბარიერებად განიხილება ფაქტორები, რომლებსაც ან ხელს უწყობს ან თხვენავს ორგანიზაციულ ერთეულებს ციკლურად ბიზნეს მოდელის ინოვაციის კონცეფტუალიზაციისა და განხორციელები პროცესში.

საკვანძო სიტყვები: ციკლურად ბიზნეს მოდელის ინოვაცია, ციკლურად ეკონომიკა, მდგრადი ბიზნეს მოდელი.

ეკონომიკის მდგრადი განვითარებისთვის განმსაზღვრელია დღევანდელი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება ისე, რომ საფრთხე არ შეუქმნას მომავალ თაობებს. იგი უზრუნველყოფს გრძელვადიან ეკონომიკურ განვითარებას გარემოს დაცვის საკითხების მაქსიმალურად გათვალისწინების პირობებში. 2015 წელს გაეროს გენერალურმა ასამბლეის მიერ მიღებულ რეზოლუციაში „ჩვენი სამყაროს გარდაქმნა: 2030 წლის დღის წესრიგი მდგრადი განვითარებისთვის“ განისაზღვრა 15 წლიანი სამოქმედო გეგმა მსოფლიოს წინაშე არსებულ გლობალური გამოწვევებთან გასამკლავებლად. რეზოლუციაში წარმოდგენილია მდგრადი განვითარების ურთიერთდაკავშირებული 17 მიზანი და 169 ამოცანა, რომლებიც დაჯგუფებულია სამ ძირითად-ეკონომიკურ, სოციალურ და ეკოლოგიურ კატეგორიებში. (ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი, 2021წ.) მდგრადი მეწარმეობა აღწერს კავშირს მდგრად განვითარებასა და მეწარმეობას შორის. მდგრადი მეწარმეობა აღნიშნული რეზოლუციით განსაზღვრული მდგრადი განვითარების მიზნების მეთორმეტე მიზანია, რაც გულისხმობს ნარჩენების გამოყენების ეფექტიანობის გაზრდას, ასევე, ბუნებასთან ჰარმონიული ცხოვრების შესახებ ცნობიერების ამაღლებას.

აღსანიშნავია, რომ დღეს მსოფლიოში არსებულმა რთულმა პანდემიურმა ვითარებამ და უმწვავესმა გეოპოლიტიკურმა გარემოებებმა, რაც გამოწვეულია რუსეთის უკრაინაში შეჭრით და მიმდინარე რუსეთ-უკრაინის ომით, საფრთხე შეუქმნა მდგრადი განვითარების მიზნების მიღწევას 2030 წლისთვის. დღეს მსოფლიოში შექმნილია რთული ეკონომიკური ვითარება და პროგნოზებიც დიდი ოპტიმიზმით არ გამოირჩევა. მდგრადი განვითარების მიზნები ეფუძნება მდგრადი განვითარების სამ ურთიერთდაკავშირებულ ელემენტს: ეკონომიკური ზრდა, სოციალური ინკლუზია და გარემოს დაცვა.^[1] თანამედროვე პანდემია სამივე ამ ელემენტზე უკიდურესად მძიმე გავლენას ახდენს: იწვევს ღრმა გლობალურ ეკონომიკურ რეცესიას, ამწვაებს უთანასწორობისა და სიღარიბის პრობლემას, საფრთხეს უქმნის გარემოსდაც-

ვით ღონისძიებებზე ძალისხმევის კონცენტრაციას (ნაცვლიშვილი, 2020). თანამედროვე ეკონომიკური მდგომარეობის კონტურები შეჯამებულია მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის ეგიდით „ახალი ეკონომიკის და საზოგადოების ცენტრის“ კვლევაში, იდენტიფიცირებულია შემდგომი პრიორიტეტები ბიზნეს ლიდერებისა და პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიმღებთათვის იმ პირობების საპასუხოდ, როცა მსოფლიო ეკონომიკა იღებს შოკურ დარტყმებს გეო-ეკონომიკური და გეოპოლიტიკური მოვლენებისგან.

ზემოთ აღნიშნული კვლევის ფარგლებში (World Economic Forum, 2023) 2022 წლის ნოემბერ-დეკემბერში ჩატარდა მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის წამყვანი მკვლევარების, ასევე, კერძო და საჯარო სექტორიდან მთავარი ეკონომისტების გამოკითხვა. მთავარი ეკონომისტების პროგნოზში 2023 წლისთვის საზგასმულია ისტორიული მასშტაბის ეკონომიკური გაურკვევლობისა და პოლიტიკური გამოწვევების გაგრძელება. ეკონომიკურ პროცესებზე კვლავ ადგილი ექნება ომისა და მსოფლიოში პოლიტიკური დაძაბულობის გავლენას. გამოკითხულთა უმრავლესობის აზრით მსოფლიოში ეკონომიკური საქმიანობის მოდულები კვლავ გააგრძელებენ ცვლილებას (73%-გარკვეულწილად, 27%-ძალიან ძლიერად) ახალი გეოპოლიტიკური ბზარებისა და ქართველობის კვალდაკვალ. პროგნოზში მოსჩანს გარკვეული ოპტიმიზმის საფუძველიც, კერძოდ, ინფლაციური წნეხის შემსუბუქება, მოსალოდნელია ინფლაციის მნიშვნელოვანი ვარიაცია რეგიონალურ ქრილში. თუმცა, პროგნოზის სხვა მრავალი ასპექტი არასახარბიელოდ გამოიყურება: გადაწყვეტილებების მიმღებები და პოლიტიკოსები მძიმე ალტერნატივების წინაშე აღმოჩნდებიან, ხოლო საოჯახო მეურნეობებს და ბიზნესებს დასჭირდებათ სიძნელების გადასალახად „ქარის საპირისპირო მიმართულებით სვლასთან“ ადაპტაცია.

რესპოდენტთა თითქმის ორი-მესამედი 2023 წელს გლობალური რეცესიას წინასწარმეტყველებს. რეგიონალურ ქრილში შემდეგი პროგნოზი კეთდება: ეკონომისტთა 100% 2023 წლისთვის წინასწარმეტყველებს სუსტ ან ძალიან სუსტ ზრდას აშშ-ში, ხოლო ევროპაში იგივე ტენდენციას წინასწარმეტყველებს ეკონომისტთა 91%. გამოკითხვაში მონაწილე ეკონომისტების პროგნოზები თანაბრად გაიყო შემდეგ საკითხთან დაკავშირებით: დარჩება თუ არა კვლავ შეზღუდული შრომის ბაზარი 2023 წელს სუსტი ეკონომიკური ზრდის ფონზე. გამოკითხულთა პროგნოზის მიხედვით ცხოვრების ხარჯებმა შესაძლოა პიკს მიაღწიოს 2023 წლის დასაწყისში, თუმცა ნაკლებად მწვავე იქნება წლის ბოლოსთვის. იგივე ტენდენცია იკვეთება ენერგოკრიზისთან დაკავშირებით: გამოკითხულთა ორი მესამედი ოპტიმიზმს ინარჩუნებს და ვარაუდობს წლის ბოლოსთვის მდგომარეობის გაუმჯობესებას. ათიდან ცხრა გამოკითხული ვარაუდობს სუსტ მოთხოვნას და სესხის აღების მაღალ დანახარჯებს, ხოლო გამოკითხულთა 60% ასევე ვარაუდობს რესურსებზე მაღალ დანახარჯებს.

მთავარ ეკონომისტთა უმრავლესობას მიიჩნევს, რომ მულტინაციონალური ბიზნესები შეამცირებენ ხარჯებს-ოპერაციულ დანახარჯებს და დანახარჯებს შრომაზე, მოახდენენ მიწოდების ჯაჭვის ოპტიმიზაციას (გამოკითხულთა 77%). გამოკითხვის შედეგებით გამოვლინდა მიმდინარე ეკონომიკურ კონტექსტში ოპტიმიზმის სამი მთავარი წყაროები: საოჯახო მეურნეობათა საბალანსო ანგარიშების სიძლიერე, ინფლაციის პიკის გადავლა და შრომის ბაზრის შედეგობა. რესპოდენტებმა ასევე დაასახელეს ჩინეთის ეკონომიკის გააქტიურების ტენდენციები, ენერგიის გარდაქმნის სფეროში ეკონომიკური შესაძლებლობები, დამწყები ბაზრების (განვითარებადი ქვეყნების ბაზრების) შედარებითი შედეგობა და „ცოდნის“ მუშაკთა/ინტელექტუალურ მუშაკთა სამუშაო ადგილების მოქნილობა (World Economic Forum, 2023).

მიუხედავად აღნიშნული რთული ვითარებისა და დღეს არსებული გამოწვევებისა, მდგრადი განვითარების მიზნების მიღწევა კვლავ რჩება აქტუალურ ამოცანად. შესაბამისად, აქტუალურია მდგრადი მეწარმეობის სპეციფიკისა და ცირკულარული ბიზნეს მოდელის ინოვაციის (ცბმი) წარმართველი ფაქტორებისა და ხელისშემშლელი გარემოებების ანალიზი. აქედან გამომდინარე, კვლევის მიზანს წარმოადგენდა მდგრადი მეწარმეობის სპეციფიკური მახასიათებლების, ასევე, ცბმი-ის მამოძრავებელი ძალებისა და ბარიერების ანალიზი. ამ

მიზნის მისაღწევად კვლევისას გამოყენებულია სამაგიდო კვლევის, ლიტერატურის სტრუქტურირებული შედარებითი მიმოხილვისა და ანალიზის, ასევე, მეორადი ინფორმაციის კრიტიკული ანალიზის მეთოდები.

მდგრადი მეწარმეობა და ცირკულარული ბიზნეს მოდელის ინოვაციის კონცეფცია.

მდგრადი მეწარმეობა განიხილება როგორც გარემოს დეგრადაციისა და სოციალური უთანასწორობის პრობლემის გადაწყვეტის პოტენციური გზა. კომპანიის საქმიანობაში მდგრადობის ჩართვა დაკავშირებულია სირთულეებთან და გაურკვევლობასთან განსხვავებული და ზოგჯერ საპირისპირო მიზნების გამო, რაც გულისხმობს ორგანიზაციებისგან ეკონომიკური, სოციალური და გარემოსდაცვითი ღირებულებების ერთდროულად მიღწევას (Farny & Binder, 2021).

მდგრადი მეწარმეობა მოიცავს ისეთ აღმოჩენას, შექმნასა და სამეწარმეო შესაძლებლობების გამოყენებას, რაც საზოგადოებისთვის სოციალური და გარემოსდაცვითი მიღწევებით ხელს უწყობს მდგრადობას. შესაძლებლობების შექმნის კონცეფცია არის მთავარი ფაქტორი. მეწარმეობასა და მდგრადობას შორის საერთო საფუძველია ხანგრძლივობის კონცეფცია: მიმდინარე რესურსების შენარჩუნება მომავალი თაობებისთვის და უნიკალური გადაწყვეტილებების შემუშავება გრძელვადიან პერსპექტივაში. თუმცა, მომავალი თაობების საჭიროებები სწრაფად იცვლება და მათი წინასწარ განჭვრეტა ურთულესია. მდგრადი მეწარმეობა შესაძლებლობების შექმნის გზითა და განვითარებით ქმნის საზოგადოებისთვის სასარგებლო ღირებულებებს გაურკვეველ გარემოში. ეს გულისხმობს რისკზე წასვლას უნარს, ინოვაციურ დამოკიდებულებასა, კეთილგონიერებას და ეთიკურ საკითხებს. დღეისათვის ბევრი პრაქტიკოსი და მეცნიერი განიხილავს მდგრად მეწარმეობას, როგორც ბიზნესის წარმატების ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორს. მდგრად მეწარმეობას წარმოქმნის ინოვაციას და კონკურენტულ უპირატესობას ახალ და არსებულ სანარმოებში. მდგრად მეწარმეობას აქვს პოტენციური იყოს გამარჯვების მომტანი სტრატეგია და უზრუნველყოს ეკონომიკური ზრდა (Greco & de Jong, 2017).

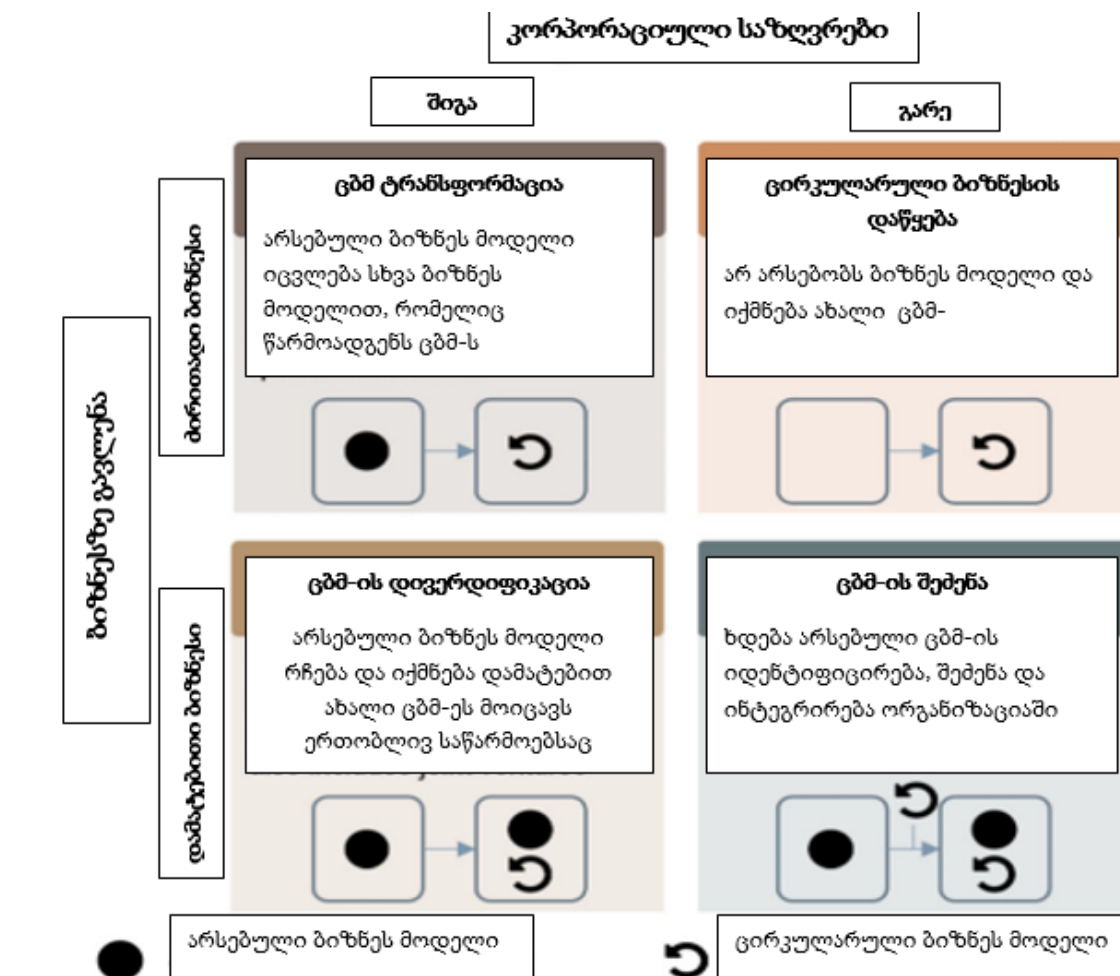
დღეისათვის ცირკულარული ეკონომიკის კონცეფცია სამეცნიერო წრეებში, ინდუსტრიის წარმომადგენლებსა და პოლიტიკოსებს შორის განიხილება როგორც რესურსების უყაირათოდ ხარჯვის, დაბინძურებისა და მავნე აირების გაფრქვევის შემცირების სტრატეგია (Barford & Ahmad, 2022). ცირკულარული ეკონომიკის ზოგიერთი განმარტება მდგრადი განვითარების განხორციელებაზე ხაზგასმას არ აკეთებს და ყურადღებას ამახვილებს ცირკულარული ეკონომიკის მრავალდონიან მიდგომაზე: „ცირკულარული ეკონომიკა აღწერს ეკონომიკურ სისტემას, დამყარებულს ისეთ ბიზნეს მოდელებზე, რომლებიც „საექსპლუატაციო ვადაგასული“-ს კონცეფციას წარმოება/დისტრიბუციასა და მოხმარების პროცესებში მასალის შემცირებით, ალტერნატიულად ხელახლა გამოყენებით, გადამუშავებით და აღდგენით ანაცვლებს. ამ გზით, მდგრადი განვითარების განხორციელების მიზნით, აღნიშნული ბიზნეს მოდელები მიკრო დონეზე (პროდუქტები, კომპანიები, მომხმარებლები), მეზო დონეზე (ეკო-ინდუსტრიული პარკები) და მაკრო დონეზე (ქალაქი, რეგიონი, სახელმწიფო და გარეთ) მოქმედებენ, რათა უზრუნველყონ ეკოლოგიური ხარისხის, ეკონომიკური კეთილდღეობის და სოციალური თანასწორობის დამკვიდრება, დღევანდელი და მომავალი თაობების სასარგებლოდ (კავკასიის გარემოსდაცვითი ცოდნის პორტალი, 2019).

თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში ბიზნეს მოდელის (ბმ) მრავალი განმარტება შეიძლება მოვიძიოთ, ყველა ამ განმარტებაში ცენტრალურ როლს ასრულებს ღირებულების ცნება. ბმ-ის მრავალ დეფინიციაში გვხვდება ისეთი ელემენტები, როგორიცაა ღირებულების შეთავაზება, ღირებულების შექმნა და მიწოდება, ღირებულების შეძენა. ზოგიერთი მკვლევარის მიერ ამას ემატება ღირებულებათა ქსელი (Zott & Amit, 2010). ამასთან, თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში მდგრადი ბიზნეს მოდელი (მბმ) განიხილება, როგორც სტანდარტული ბიზნეს მოდელის კონცეფციის მოდიფიკაცია, როცა მას ემატება გარკვეული მახასიათებლები და მიზნები. მბმ-ში ინტეგრირებულია მდგრადობის/მდგრადი განვითარე-

ბის კონცეფცია, პრინციპები და მიზნები ან მდგრადობის პრინციპები ინტეგრირებულია ღირებულების შეთავაზების, ღირებულების შექმნისა და მიწოდების, ასევე, ღირებულების შეძენის მექანიზმებში (Natsvlishvili, 2020). მბმ-ის განმარტება შესაძლებელია შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს - ბიზნეს მოდელი, რომელშიც ინტეგრირებულია მრავალი დაინტერესებული პირის პრო-აქტიური მენეჯმენტი, დაინტერესებულ პირთა ფართო სპექტრისთვის მონეტარული და არა-მონეტარული ღირებულებების შექმნა და რომელიც ითვალისწინებს გრძელვადიან პერსპექტივას (Geissdoerfer et al, 2018).

ცბმი არის კომპლექსური ორგანიზაციული გამოწვევა, რაც გაპირობებულია მრავალფეროვანი ბარიერებით და სხვადასხვა ფაქტორებით (Guldmann & Huulgaard, 2019; Tura et al, 2019). ცბმი მრავალ მკვლევართა მიერ განხილულია, როგორც ცირკულარული ბიზნეს მოდელის (ცბმ) კონცეფციის ჩამოყალიბება და ამ კონცეფციის პრაქტიკული განხორციელება ორგანიზაციულ დონეზე (Geissdoerfer et al, 2020). ამრიგად, ცბმი-ის ხელისშემწყობი და ხელშემშლელი ფაქტორების დადგენა განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს ცირკულარული ეკონომიკის კონტექსტში. მკვლევარების მიერ შემოთავაზებულია ცბმი-ის მამოძრავებელი ძალებისა და ბარიერების თეორიული ჩარჩო, რომლის თანახმადაც საერთო დამახასიათებელი ნიშნების მიხედვით განასხვავებენ ცბმი-ის ოთხ კატეგორიას (იხ დიაგრამა 1): (1) ცირკულარული ბიზნესის დაწყება (start-up), 2) ცბმ-ის დივერსიფიკაცია (diversification), (3) ცბმ-ის ტრანსფორმაცია (transformation) და (4) შეძენა (acquisition). (Geissdoerfer et al, 2020).

დიაგრამა 1 ცირკულარული ბიზნეს მოდელის ინოვაციის ოთხი ტიპი

მოცემული თეორიული ჩარჩო გამოიყენეს ოთხიდან პირველი სამი ჯგუფის წარმომადგენელი 21 ორგანიზაციის შემთხვევის შესასწავლად. მოპოვებული უახლესი ემპირიული მასალის ანალიზის შედეგად დაადგინეს 25 ხელისშემშლელი ბარიერი და 10 წარმართველი ფაქტორი/მამოძრავებელი ძალა, რომელიც დაჯგუფებულია 7 კატეგორიაში (Geissdoerfer et al, 2023). დამწყები ბიზნესებისა და დივერსიფიკაციის კატეგორიაში გაერთიანებული ბიზნესებისთვის წარმართველი ფაქტორები უფრო ხშირად არის საბაზრო და ფინანსური ფაქტორები, ხოლო ტრანსფორმაციის კატეგორიაში მყოფი ბიზნესებისთვის წარმართველია საბაზრო და ორგანიზაციული ფაქტორები. ამასთან, დივერსიფიკაციის, ტრანსფორმაციის და შეძენის ჯგუფებში გაერთიანებული ბიზნესებისთვის მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სამართლებრივი და ფინანსური ბარიერები, ხოლო დამწყები ბიზნესებისთვის მნიშვნელოვანია მიწოდების ჯაჭვის გამოწვევები, მოქმედი ბიზნესები უფრო მგრძნობიარე არიან საბაზრო და ორგანიზაციული ბარიერების მიმართ.

ბიზნესის დაწყებისა და კორპორაციული დივერსიფიკაციის პროცესში მთავარი მოტივატორი არის ბიზნესის ზრდა, დანახარჯების შემცირება და მომხმარებლის ცვალებადი მოთხოვნები. მოქმედი ბიზნეს მოდელის ტრანსფორმაცია განპირობებულია კორპორაციული მდგრადობის სტრატეგიის ცვლილებით, ბიზნესის გრძელვადიანი მედეგობით, მდგრად განვითარებასთან უფრო შესაბამის პროდუქტებთან საბაზრო მოთხოვნის ადაპტაციით. ამ პროცესში ორგანიზაციები აწყდებიან სხვადასხვა გამოწვევებს: (1) სამართლებრივი მხარდაჭერის ნაკლებობა, მაღალი დანახარჯები საწყის ინვესტიციებზე და ფინანსური გაურკვევლობა არის ის გამოწვევები, რომელსაც აწყდებიან, როგორც დამწყები, ასევე, უკვე მოქმედი ბიზნესები; (2) კორპორაციული დივერსიფიკაციისა და ტრანსფორმაციის ჯგუფში გაერთიანებული ბიზნესები ზოგადად უფრო ხშირად აწყდებიან ისეთ საბაზრო ბარიერებს, როგორიცაა მოთხოვნის და/ან საზოგადოებრივი ცნობიერების ნაკლებობა. ამასთან, ისინი აწყდებიან ორგანიზაციულ ბარიერებს, როგორიცაა ორგანიზაციული ინერცია, ბუნდოვანება და ცვლილებებთან დაკავშირებული გამოწვევები. დამწყები ბიზნესებისთვის კი უფრო დამახასიათებელია მიწოდების ჯაჭვთან დაკავშირებული ბარიერები, როგორიცაა არასათანადოდ მოწესრიგებული ლოგისტიკური სისტემები, ოპერაციულ დონეზე გაურკვევლობები და ღირებულებათა ქსელის კოორდინაციის გამოწვევები. მკვლევართა მიერ ფორმირებული მიდგომები და გამოვლენილ ფაქტორებზე ყურადღების გამახვილება ხელს შეუწყობს ლიდერ პრაქტიკოსების წინსვლას უფრო მდგრადი და ცირკულარული სოციო-ეკონომიკური სისტემის მიმართულებით ტრანსფორმაციული პროცესში (Geissdoerfer et al, 2023).

ცბმი-ის მამოძრავებელ ძალებად და ბარიერებად განიხილება ფაქტორები, რომლებიც ან ხელს უწყობს ან თრგუნავს ორგანიზაციულ ერთეულებს ცბმი-ის კონცეფტუალიზაციისა და განხორციელები პროცესში (Geissdoerfer, 2019; Santa-Maria et al, 2021; Tura et al, 2019). ცბმი განსაზღვრულია, როგორც „ღირებულების შეთავაზების, ღირებულების შექმნისა და მიწოდების, ღირებულების შეძენის და ორგანიზაციულ ერთეულში ამ სამ ელემენტს შორის ურთიერთკავშირების გამარტივებული ასახვა“ (Geissdoerfer et al, 2018, p. 402), რომელიც გულისხმობს ნარჩენი მასალების გადამუშავებას, გამოყენების ფაზის გაფართოებას/გახანგრძლივებას, გამოყენების ფაზის ინტენსიფიკაციას და/ან დემატერიალიზაციას (პროდუქტის შენაცვლებას სერვისით ან პროგრამული უზრუნველყოფით), რათა შეამციროს ორგანიზაციულ სისტემაში რესურსების გამოყენება, ნარჩენებისა და გამონაბოლქვის ორგანიზაციიდან გადინება (Geissdoerfer et al, 2020, p. 7). მითითებული ოთხი სტრატეგია-ნარჩენების გადამუშავება, გაფართოება, ინტენსიფიკაცია და დემატერიალიზაცია - შესაძლებელია სხვადასხვა კომბინაციით არსებობდეს ერთი ბიზნეს მოდელის ფარგლებში, ასევე, შესაძლებელია დაემატოს ორი სხვა დამხმარე სტრატეგიაც - ეფექტიანობის გაზრდა (Bocken et al, 2016) და განახლებადი რესურსების გამოყენება (Webster, 2015).

დასკვნა. ცირკულარული ბიზნეს მოდელის ინოვაციის ხელშემწყობი ფაქტორები და ბარიერები მეტ ნაკლებად განსხვავდება იმის მიხედვით, ცირკულარული ბიზნეს მოდელის

ინოვაციის ოთხი კატეგორიიდან თუ რომელ ჯგუფს მიეკუთვნება კონკრეტული ორგანიზაცია. როგორც ემპირიული კვლევები ადასტურებს, დამწყები და დივერსიფიკაციის კატეგორიაში მყოფი ბიზნესებისთვის ხელისშემწყობი ფაქტორები უფრო ხშირად არის საბაზრო და ფინანსური ფაქტორები, ხოლო ტრანსფორმაციის კატეგორიაში მყოფი ბიზნესებისთვის მამოძრავებელი ძალაა საბაზრო და ორგანიზაციული ფაქტორები. ამასთან, დივერსიფიკაციის, ტრანსფორმაციის და შეძენის კატეგორიაში გაერთიანებული ბიზნესებისთვის მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სამართლებრივი და ფინანსური ბარიერები, ხოლო დამწყები ბიზნესებისთვის მნიშვნელოვანია მიწოდების ჯაჭვის გამოწვევები, მოქმედი ბიზნესები უფრო მგრძნობიარე არიან საბაზრო და ორგანიზაციული ბარიერების მიმართ.

ლიტერატურა

- ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტი. (2021). „მდგრადი განვითარების ანგარიში 2021: მიმოხილვა და საქართველოს შედეგები“, 2021წ, 1-27. მოძიებულია <https://idfi.ge/ge/sdg-report-2021-georgia-results>
- კავკასიის გარემოსდაცვითი ცოდნის პორტალი. (2019). ცირკულარული ეკონომიკა - კონცეფცია და ფაქტები. მოძიებულია http://environment.cenn.org/app/uploads/2020/05/Circular_Economy_1_R1_GEO.pdf
- ნაცვლიშვილი, ი. (2020) მდგრადი განვითარების და მდგრადი ბიზნეს მოდელის პერსპექტივები პოსტკოვიდურ ეპოქაში. გლობალიზაცია და ბიზნესი, 10. 227-232. მოძიებულია <https://www.eugb.ge/uploads/content/N10/IA-NATSVLISHVILI.pdf>
- Barford, A. & Ahmad, S. R. (2022). Levers for a corporate transition to a plastics circular economy. *Business Strategy and the Environment*, 1–15. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/bse.3182>
- Bocken, N., De Pauw, I., Bakker, C., & Van Der Grinten, B. (2016). Product design and business model strategies for a circular economy. *Journal of Industrial and Production Engineering*, 33(5), 308–320. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21681015.2016.1172124>
- Farny, S. & Binder, J.K. (2021). *Sustainable Entrepreneurship*. World Encyclopedia of Entrepreneurship, Edward Elgar publishing, UK, 605-611. Retrieved from [https://globaljournals.org/GJMBR_Volume22/E-Journal_GJMBR_\(A\)_Vol_22_Issue_5.pdf](https://globaljournals.org/GJMBR_Volume22/E-Journal_GJMBR_(A)_Vol_22_Issue_5.pdf)
- Geissdoerfer, M., Santa-Maria, T., Kirchherr, J., & Pelzeter, C. (2023). Drivers and barriers for circular business model innovation. *Business Strategy and The Environment*, 1–19. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/bse.3339>
- Geissdoerfer, M., Pieroni, M., Pigosso, D. C. A., & Soufani, K. (2020). Circular business models: A review. *Journal of Cleaner Production*, 277, 123741. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652620337860>
- Geissdoerfer, M. (2019). *Sustainable business model innovation: Process, challenges and implementation*. University of Cambridge. Retrieved from <https://www.repository.cam.ac.uk/handle/1810/292439>
- Geissdoerfer, M., Vladimirova, D., & Evans, S. (2018). Sustainable business model innovation: A review. *Journal of Cleaner Production*, 198, 401– 416. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652618318961>
- Greco, A. & de Jong, G. (2017). Sustainable Entrepreneurship: Definitions, Themes and Research Gaps. *Center of Sustainable Entrepreneurship. University of Groningen*. 1706-CSE, 1–36. Retrieved from https://www.rug.nl/cf/pdfs/cse/wps6_angela.pdf
- Guldmann, E. & Huulgaard, R. D. (2020). Barriers to circular business model innovation: A multiple-case study. *Journal of Cleaner Production*, 243, 118160. Retrieved from <https://fardapaper.ir/mohavaha/uploads/2019/11/Fardapaper-Barriers-to-circular-business-model-innovation-A-multiple-case-study.pdf>
- Natsvlshvili, I. (2020). Sustainable business models to connect tourism and agriculture (Georgian perspective). *Proceedings of V International Scientific and Practical Conference, Imperatives of Modern Management*. Kiev, April 23-24, 2020, pp. 265-268
- Santa-Maria, T., Vermeulen, W. J. V., & Baumgartner, R. J. (2021). Framing and assessing the emergent field of business model innovation for the circular economy: A combined literature review and multiple case study approach. *Sustainable Production and Consumption*, 26, 872–891. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352550920314366>
- Tura, N., Hanski, J., Ahola, T., Stähle, M., Piiparinen, S., & Valkokari, P. (2019). Unlocking circular business: A framework of barriers and drivers. *Journal of Cleaner Production*, 212, 90–98. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652618336059>
- Webster, K. (2015). *The circular economy: A wealth of flows*. Ellen MacArthur Foundation. Retrieved from <https://ellenmacarthurfoundation.org/the-circular-economy-a-wealth-of-flows-2nd-edition>

17. World Economic Forum (2023). Centre for the New Economy and Society, January 2023, *Chief Economists Outlook*. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_Chief_Economists_Outlook_2023.pdf
18. Zott, C. & Amit, R. (2010). Business model design: an activity system perspective. *Long Range Planning*, 43, 216-226. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0024630109000533>

Natsvlishvili Ia

Associate professor, PhD

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Circular Business Model Innovation- Supporting Factors and Barriers

SUMMARY

Covid-19 pandemic and the most acute geopolitical circumstances have threatened the achievement of the Sustainable Development Goals. In this situation, the analysis of the factors supporting and hindering the innovation of the circular business model remains very important. Among scientists the concept of circular economy is discussed as a strategy to reduce waste of resources, pollution and emission. The circular business model innovation is considered by many researchers as a practical implementation of this concept at the organizational level. The drivers and barriers to circular business model innovation are considered to be the factors that either facilitates or inhibits organizational units in the process of conceptualizing and implementing circular business model innovation.